

Endler Z. 1987. *Nowe stanowisko Epipactis purpurata* (= *E. sessilifolia* Peterm., *E. violacea* Bor.) na Pojezierzu Chodzieskim. *Badania Fizjogr. nad Pol. Zach.*, B, Bot. 38: 173—175.

Kondracki J. 1994. *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*. PWN, Warszawa.

Macicka T., Wilczyńska W. 1990. *Zbiorowiska leśne wschodniej części Wału Trzebnickiego (Wzgórza Trzebnickie, Twardogórskie, Ostrzeszowskie)*. *Acta Univ. Wratislaviensis, Prace Bot.* 44: 39—140.

Rothmaler W. 1986. *Exkursionsflora für die Gebiete der DDR und der BRD*. Kritischer Band, Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin.

Schube T. 1904. *Flora von Schlesien*. Breslau.

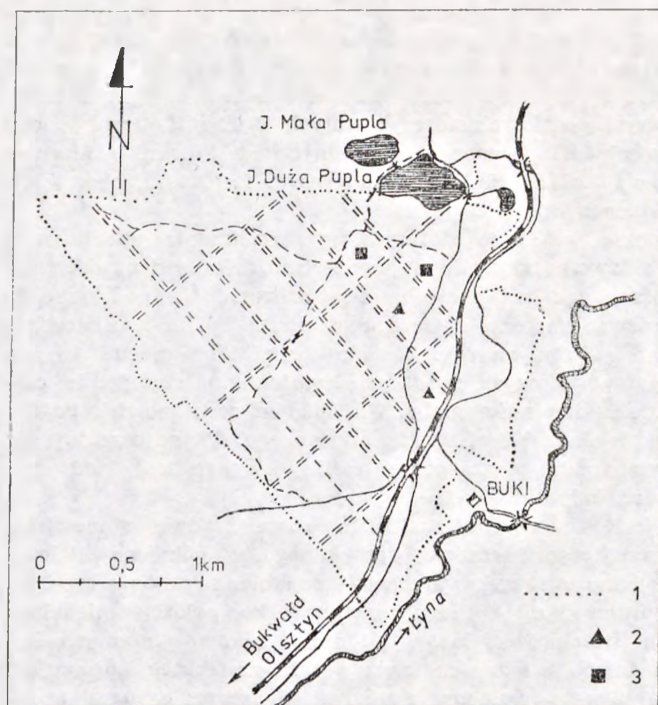
Szafer W., Zarzycki K. 1977. *Szata roślinna Polski*. PWN, Warszawa.

Szafer W., Kulczyński S., Pawłowski B. 1986. *Rośliny polskie*. PWN, Warszawa.

Zarzycki K., Szelaż Z. 1992. *Czerwona lista roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce: W: Lista roślin zagrożonych w Polsce* (red. Zarzycki K., Wojewoda W., Heinrich Z.). *Inst. Bot. im. W. Szafera, PAN, Kraków*.

Interesujące gatunki storczykowatych w lesie bukowym koło Bukwałdu pod Olsztynem

Około 20 km na północ od Olsztyna przebiega południowo-wschodnia granica naturalnego zasięgu buka pospolitego *Fagus sylvatica* w Polsce. W jej pobliżu zachowało się jeszcze kilka interesujących fragmentów lasów bukowych, mających zbliżoną do naturalnej szatę roślinną. Jednym z najpiękniejszych jest obszar lasu położony na północ od przystanku kolejowego Bukwałd. Na ryc. 1 przedstawiono położenie rozpatrywanego terenu, o powierzchni około 300 ha, i orientacyjne rozmieszczenie stanowisk niektórych znalezionych na nim gatunków z rodziny storczykowatych *Orchidaceae*. Większą część omawianego arealu zajmuje zbiorowisko leśne zbliżone do zespołu *Melico-Fagetum* (Matuszkiewicz 1982), czyli żyznej buczyny niżowej w jej stosunkowo najuboższej postaci. W runie brak wprawdzie gatunku charakterystycznego w postaci perlówki jednokwiatowej *Melica uniflora*, ale zastępuje ją blisko spokrewniona perlówka zwisła *M. nutans*. Inne gatunki tutaj charakterystyczne lub wyróżniające to: kostrzewa leśna *Festuca altissima*, przyłasczka pospolita *Hepatica nobilis*, bluszcz pospolity *Hedera helix*, gwiazdnica wielkokwiatowa

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk storczyków w lesie bukowym pod Olsztynem: 1 — granica obszaru lasu bukowego, 2 — stanowiska buławnika czerwonego, 3 — stanowiska podkolana zielonawego. — Location of orchids' sites in a beech wood near Olsztyn: 1 — border of area of the beech forest, 2 — localities of *Cephalanthere rubra*, 3 — localities of *Platanthera chlorantha*

Stellaria holostea. Nieco rzadziej spotykany jest także wawrzynek wilczelyko *Daphne mezereum*. Na większości powierzchni zdecydowanie dominuje drzewostan bukowy. Niedużą domieszkę tworzą takie gatunki drzew, jak: świerk pospolity *Picea abies*, sosna zwyczajna *Pinus sylvestris*, dąb szypułkowy *Quercus robur*, grab zwyczajny *Carpinus betulus* i rzadziej lipa drobnolistna *Tilia cordata*. Obecność dębu, sosny oraz grabu w drzewostanie wskazuje na pewien stopień antropogenicznej degradacji zbiorowiska. Podszyt budują liczne podrosty buka zwyczajnego; niewielki udział mają świerk pospolity i grab zwyczajny.

W ciągu kilkuletnich badań florystycznych znalazłem na omawianym terenie kilka stanowisk rzadkich gatunków roślin z rodziny

storczykowatych. Na szczególną uwagę zasługują dwa stanowiska buławnika czerwonego *Cephalanthera rubra* (ryc. 1). Gatunek ten znajduje się na „Liście roślin zagrożonych w Polsce” (Zarzycki i in. red. 1992) (kategoria E). Buławniki czerwone uważane są za jedne z najpiękniejszych rodzimych storczykowatych. W chwili obecnej podawane są z bardzo niewielu stanowisk położonych na Warmii i Mazurach (np. Falińscy J. i K. 1965, Polakowski i in. 1979, obserwacja autora w okolicach Elku, nie publik.).

Podobnie jak inne storczykowate, roślina ta wrażliwa jest na zmiany w swoim naturalnym środowisku. Warunkiem dalszego utrzymania stanowisk jest ich właściwa ochrona. Na podstawie kilkuletnich obserwacji można stwierdzić, iż liczba roślin kwitnących podlega wahaniom z roku na rok. Jest to uzależnione przede wszystkim od warunków pogodowych w okresie wiosennym, szczególnie od temperatury oraz wilgotności gleby. Na każdym ze stanowisk pojawiało się od 3 do 6 okazów buławnika czerwonego. W najbardziej sprzyjających warunkach poszczególne rośliny wykształcały od kilkunastu kwiatów na łodydze.

W lesie bukowym znalazłem również dwa stanowiska innego interesującego i rzadziej spotykanego w północnej Polsce gatunku z rodziny storczykowatych — podkolana zielonawego *Platanthera chlorantha* (ryc. 1). Pierwsze stanowisko, położone niedaleko głównej drogi przecinającej las, w młodniku bukowo-grabowym, liczyło jeszcze niedawno kilkanaście okazów, ale na skutek postępującego zacienienia ulega powolnemu zanikowi. W lepszej sytuacji znajduje się drugie stanowisko, o powierzchni około 20 arów, położone w wilgotnym, prześwietlonym płacie, z dużym udziałem drzewostanu bukowego. Zakwita tutaj zwykle od 30 do 40 osobników podkolana zielonawego.

Inne storczykowate znalezione w lesie bukowym to: podkolan biały *Platanthera bifolia*, spotykany w widnych miejscach na całym obszarze gnieźnik leśny *Neottia nidus-avis*, rozproszony również na całym obszarze, oraz kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine*, znalezione na jednym stanowisku przy drodze leśnej (od 5 do 7 osobników).

Stanowiska najcenniejszych gatunków z rodziny storczykowatych: buławnika czerwonego oraz podkolana zielonawego wymagają odpowiedniej ochrony w formie pomników przyrody lub użytków ekologicznych. Podjęto już w tym kierunku odpowiednie starania.

Krzysztof Gębura

Faliński J. i K. 1965. Szata roślinna rezerwatu krajobrazowego „Dolina rzeki Walszy”. Materiały Zakładu Fitosocjol. Stosow. UW, Warszawa.

Matuszkiewicz W. 1982. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. PWN, Warszawa.

Polakowski B., Chudyba H., Dąbek E. i in. 1979. Zarys stosunków geobotanicznych Mazurskiego Parku Krajobrazowego, III. Stosunki florystyczne. Zesz. Nauk. ART w Olsztynie, Roln. 26: 3—13.

Zarzycki K., Wojewoda W., Heinrich Z. red. 1992. Lista roślin zagrożonych w Polsce. Wyd. 2, Inst. Bot. im. W. Szafera, PAN, Kraków.

Wątlík błotny *Hammarbya paludosa* w Puszczy Augustowskiej

Wątlík błotny *Hammarbya paludosa* (= *Malaxis paludosa*) jest jedynym przedstawicielem rodzaju *Hammarbya* w Polsce i na świecie. Rodzaj ten należy do rodziny storczykowatych *Orchidaceae* (ryc. 1). Zaliczany jest do plemienia *Epidendrae*, wyróżniającego się obecnością pseudobulwek — organów przetrwalnych zimujących na powierzchni podłoża. W przeciwieństwie do większości pozostałych storczyków, nie jest więc geofitem, lecz formą zbliżoną do hemikryptofitów. Do plemienia tego należą także rodzaje: lipiennik *Liparis*, wyblin *Microstylis* i żłobik *Corallorhiza*. Wymienione rodzaje są najbliższymi spokrewnionymi z wątlikiem i wraz z nim należą do najrzadszych i najbardziej zagrożonych storczyków w Polsce i krajach ościennych (Tachta i in. 1981, Dierking i in. 1982).

Wątlík błotny występuje w Europie Północnej i Środkowej oraz w Ameryce Północnej w strefie chłodnej i umiarkowanej. Zaliczany jest do elementu borealnego (Meusel i in. 1965). Europejski zasięg gatunku przedstawiono na ryc. 2. Na terytorium Polski stanowiska wątlíka błotnego skupiają się w pasie pojezierzy, gdzie notowany był na kilkudziesięciu stanowiskach zarówno na Pomorzu Zachodnim, jak i Wschodnim. Wyspowe stanowiska w Polsce Południowej znajdują się na Wyżynie Kielecko-Sandomierskiej, w okolicach Dąbrowy Górniczej oraz Ilży (Bróź, Przemyski 1993). Zdecydowana większość stanowisk wątlíka nie została potwierdzona po 1980 r. Biorąc pod uwagę dużą wrażliwość tego gatunku na zmiany siedliska, można uznać, że znaczna część z dawniej podawanych stanowisk obecnie nie istnieje. Szybkie tempo zmniejszania się zasobów gatunku w Polsce sprawiło, że został on zaliczony w „Polskiej czerwonej księdze roślin” do